

מהות המאבק מול זרע ישמעאל

ע"פ שיעור של הרב חננאל אתרוג

התורה בספר בראשית פרק ט"ז מפגישה אותנו עם פרשת גירוש הגר המצרית על ידי שרה אמנו. ננסה ללמוד על מהות המאבק מול ישמעאל מתוך השאלות העולות מהפרשה:

- (א) ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית ושמה הגר:
- (ב) ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם לקול שרי:
- (ג) ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען ותתן אתה לאברם אישה לו לאשה:
- (ד) ויבא אל הגר ותהר ותרא כי הרתה ותקל גברתה בעיניה:
- (ה) ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה ישפטה' ביני וביניך:
- (ו) ויאמר אברם אל שרי הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך ותענה שרי ותברח מפניה:

עימות ראשון – שרה והגר

הכתוב מספר שלשרה אמנו היתה שפחה מצרית ושמה הגר. במדרש¹ מתואר מה הסיבה שהגר נהייתה שפחה לשרה:

"בת פרעה הייתה. כשראה נסים שנעשו לשרה אמר: מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר"

לאחר שנים רבות בהן שרה לא נפקדת, שרה מציעה לאברהם פתרון שונה, שרה היא זו שמציעה לאברהם שיישא את הגר שפחתה ואולי "תיבנה ממנה". לאחר שאברהם שומע לקול שרה, הגר נפקדת בפרי בטן ואז מספר הכתוב על שינוי מסוים ביחסה של הגר לשרה:

"ותרא כי הרתה ותקל גבירתה בעיניה"².

על כך אומר המדרש:

"אמרה הגר: שרי זו אין סתרה כגילויה מראה עצמה כאילו היא צדקת ואינה צדקת. שלא זכתה להריון כל השנים הללו ואני נתעברתי מביאה ראשונה"

¹ בראשית רבה מ, א. מובא ברש"י על פסוק א'
² פס' ד'

לכאורה נראה שלהגר אין כוונה רעה, היא לא מחליטה להיות רעה כלפי שרה. הרי היא העריצה את שרה, היא הקדישה את כל חייה להידבק באישיות הגדולה הזו ועכשיו כשהיא רואה שהיא נפקדת מאברהם אבינו עולות בראשה של הגר מחשבות אחרות: "אולי שרה לא באמת כזו צדיקה? הרי עובדה שכל השנים היא לא הצליחה להפקד מאברהם ואני בביאה ראשונה הצלחתי"³.

שרה בתגובה לזלזולה של הגר תובעת את עלבונה מאברהם:

"ותאמר שרי אל אברהם חמסי עליך ... ותרא כי הרתה ואקל בעיניי ישפוט ה' ביני וביניך"

אברהם בתגובה משתף פעולה עם שרה:

"הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך ותענה שרי ותברח מפניה"

מלבד העינוי שמוביל לבריחתה של הגר מבית אברהם רש"י מספר לנו ששרה הכניסה עין הרע בעיבורה של הגר שהוביל להפלת העובר.

אנו רואים תגובה עוצמתית וחריפה מאוד של שרה אמנו להתנהגות של הגר. והדברים דורשים ביאור, הרי הגר לא פשעה והחליטה פתאום למרוד בשרה, ארעה התרחשות שהובילה להסקת מסקנות הגיונית של הגר. בסך הכל היא חושבת, ואפילו לא אומרת, ששרה עשתה את עצמה צדקת ואין סתירה כגילויה. הגר שילמה מחירים כבדים מאוד כדי להדבק בשרה ועכשיו הכל התנפץ. הגר לא שמחה במפלת שרה, היא לא נהנתה מזה. מחשבותיה לא נבעו מיצר הרע מסוים, אלא מתחושה שהיא חיה ברמייה במשך שנים ארוכות.

השאלה מקבלת משנה תוקף לאור דברי הרמב"ן על פס' ו':

"חטאה אמנו בעינוי הזה וגם אברהם בהניחו לעשות כן. ושמע ה' אל ענייה של הגר ונתן לה בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי הזה"

עימות שני – יצחק וישמעאל

מספר שנים לאחר הגירוש הראשון של הגר מסופר בתורה על עימות נוסף. בפרק כ"א מתואר שביום המשתה של גמילת יצחק ראתה שרה את בן הגר מצחק. שרה מגיבה באופן חד וחותר: **"גרש את האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק"**⁴

³מבואר בגמרא שא"א להפקד מביאה ראשונה בדרך הטבע. אם כן קל וחומר שהגר מקלה ראש בשרה כאשר היא מבינה שנעשה לה נס.
⁴פסוק י"י.

רש"י⁵ מביא מספר פירושים מה הכוונה שישמעאל היה מצחק:

"לשון עבודה זרה.

דבר אחר לשון גלוי עריות.

דבר אחר לשון רציחה שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונוטל פי שניים ויוצאים לשדה ונוטל קשתו ויורה בו חצים ואמר ישמעאל: הלא משחק אני."

גם פה צריכים אנו לעיין בתגובתה של שרה, בגלל ריב של שני ילדים צריך לגרש את הילד של אברהם מהבית? לכאורה מדובר בסה"כ בילד שמדבר שטויות, על זה מגרשים מהבית?

בפעם הזאת לאברהם אבינו מאוד קשה לקבל את הוראתה של שרה:

"וירע הדבר מאוד בעיני אברהם על אודות בנו"⁶

אם לאברהם קשה, ודאי שגם לנו הקטנים קשה להבין. עם זאת, הקב"ה פוסק בצורה חד משמעית:

"כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה"⁷

מפסוק זה למד רש"י שאברהם היה טפל לשרה בנביאות. אם כן על אף הקושי להבין את התגובות של שרה, שרה מקבלת גיבוי מלא מהקב"ה. מכך מסיק רש"י שמקורה של תגובת שרה הוא במדרגת נבואה יותר עליונה ממדרגת נבואתו של אברהם אבינו.

עקידת יצחק – נסיונו של אברהם

על מנת להבין יותר נתבונן מעט בניסיון העקידה. בסיפור העקידה יש שלושה שותפים: אברהם, יצחק ושרה. על-אף זאת, הפסוקים עוסקים רק באברהם. נראה מהכתובים ששרה לא מעורבת בשום שלב של הניסיון. בנוסף, אברהם לא אמר לה לאן הוא הולך.

רש"י בפרק כ"ג פס' ב' כותב כך:

"נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחו נשמתה ממנה ומתה"

⁵ פס' טי.

⁶ פס' י"א.

⁷ פס' י"ב.

לכאורה היה ניתן לומר באופן שטחי שהעובדה שנשמתה של שרה פרוחה מעידה על כך שהיא לא הצליחה לעמוד בניסיון העקידה. אולם זה לא נכון, מהסיבה הפשוטה שניסיון העקידה לא היה מיועד לשרה, זהו ניסיון גדול לאברהם. הקב"ה ידע שאין לו סיכוי להציע כזה דבר לשרה, לשרה ברור שעולם בלי יצחק הוא עולם בלי עתיד. שרה תמות בעצמה אם יצחק מת, לכן מיד פורחת נשמתה לשמע הבשורה.

גירוש הגר – ניסיונה של שרה אמנו

ניתן לומר שניסיון "העקידה" של שרה הוא העימות מול הגר. תהליך ההתגדלות וההתקדשות שמתחולל אצל אברהם אבינו כדי לקיים את רצון ה' ולעקוד את יצחק מקביל למה ששרה עוברת כאשר היא נדרשת להציב עמדה מול הגר.

לכאורה היינו מצפים ששרה תתנהג אחרת כלפי הגר. כפי שהארכנו לעיל, הגר לא מקלה ראש בשרה מטעמי יצר הרע. היא באמת מרגישה פספוס כאשר היא מגלה ששרה אינה תואמת לציפיות שלה.

כנגד עמדה זו שרה יוצאת לקרב. זהו קרב שאין פרט שאפשר לוותר עליו. בדיוק כמו שעקידת יצחק דורשת מאברהם מסירות נפש עד תום. זהו ניסיון שלוקח את שרה כאישה עד הקצה. שרה יודעת שמבחן האמונה הגדול שלה זה לא אם היא מקיימת את הפקודות של אלוהים כמו שנדרש אברהם אבינו בניסיון העקידה. מבחן האמונה שלה הוא האם היא מאמינה בעצמה ובשליחות שלה להיות האמא שממנה יגאל העולם כולו. אברהם בניסיון העקידה נדרש לשים את עצמו בצד, בניגוד לשרה שנדרשת בניסיון שלה להציב את עצמה במרכז. משימתה של שרה היא להאמין בעצמה – להאמין שבה בחר ה' להוביל את כל המגמה האלוקית שלו. להאמין שהיא אשתו של אברהם, להאמין שסתרה כגילויה.

המציאות של הגר בבית אברהם דורשת משרה לשאול: "האם אני באמת צדיקה כמו שאני חושבת?" יש כאן תביעה אלוקית משרה לשים את עצמה במרכז, להקשיב לעצמה ולהבין כי אלוהים מדבר דרכה.

האויב הכי גדול של עתיד העולם הוא המחשבות מטילות הספק של הגר. זה יותר מסוכן מהגרעין האירני. במידה ומחשבות אלו יצליחו לגרום איזה פקפוק קל שבקלים של שרה בעצמה – עם ישראל לא יוולד. דווקא בגלל העובדה שהגר צדיקה (כפי שניתן לראות מהתגלות המלאך אליה ומכך שנפקדה בביאה ראשונה) נדרשת שרה להעצים כפליים את האמון הפנימי שממנה ייבנה אברהם.

דברי הרמב"ן על חטאה של שרה לא נועדו כדי 'לחלק ציונים'. כוונת הרמב"ן בדבריו היא ששרה עושה פה מעשה מאוד מסובך ומורכב. "שרה חטאה" אך ייתכן שאם לא הייתה חוטאת ומענה את הגר היה מתרחש חטא הרבה יותר גדול. יש מצבים בחיים שלמען האמת אתה צריך לבצע מעשים שנקודתית הם מוגדרים כחטא. זהו קרבן ששרה נדרשה להקריב ועם ישראל משלם עבורו מחיר במשך הדורות, אולם המחיר היה כבד הרבה יותר אם שרה לא הייתה פועלת כך.

העימות מול זרע הגר וישמאל

כשם שהגר מכריחה את שרה להתמלא אמון בעצמה כך זרע ישמעאל תובע מזרע יצחק להחזיק עמדה בכל עת. ניתן היה להסתכל על הערבים המצויים בארצנו כגורם סתמי שמטריד ומציק לעם ישראל. אך עלינו לזכור שהקב"ה הוא שהציב אותם פה וממילא יש לכך משמעות. הערבים הם זרע הגר ותפקידם להכריח אותנו לשאול את השאלות הגדולות. הם עושים זאת בדרכים של רצח, שקר ורמייה ומציבים את עם ישראל בפני דילמות מוסריות קשות. פעמים שדווקא דילמות אלו הם שיכריחו את עם ישראל לעשות דברים שייראו כמו חטאים, בדיוק כפי ששרה אמנו עינתה את הגר. הם מכריחים אותנו לשאול את עצמנו: "מי אנחנו?"

אם מציאות החיים בארץ ישראל הייתה פריחה וזרימה והכל היה טוב היינו מפספסים. עם ישראל חזר לארצו בעת התחייה כדי להפריח את חיי התנ"ך בארץ. משמעות הדבר היא שבניה של הגר ישבו פה ויכריחו אותנו לשאול שאלות קשות את עצמנו ולהשיב תשובות גדולות ונחרצות שלא יותירו בנו ספקות.

זו הסיבה שכל הסכמי השלום עם הערבים כאן בארץ שאין בהם תביעה מאיתנו להתגדל ולהתקדש לא יכולים להצליח. זה בלתי אפשרי שיהיו פתרונות קסם משום שלערבים יש תפקיד בגאולה, אי אפשר להזיז אותם הצידה כאילו אין כאן מאבק שתובע גודל מעם ישראל.

בגמרא⁸ נאמר:

"א"ר יוחנן: אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקב"ה עושה פדיון לבניו. מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה"

זרע הגר וישמאל מעיזים להטיל כסות בין הקב"ה לעם ישראל בשעה שעם ישראל חוזר לארצו, זה מכריח את הלביאה לברר שהיא אכן לביאה ולענות תשובות גדולות לשאלות קשות.

⁸סנהדרין קו.